

Saki
**Purpur balkanskih
kraljeva i druge
priče**

Izbor, prevod s engleskog i napomene

KATARINA RISTANOVIĆ ACOVIĆ

KAKO ŽENE KUPUJU

Otvaranje novog trgovinskog centra u Vest Endu, sa robom namenjenom pretežno ženskom polu, navelo me je da se zapitam: Da li žene ikada nešto kupe? Svakako, opšte je poznato da one revnosno odlaze u kupovinu, kao što pčele odlaze da sakupe med, ali, da li one zaista nešto i kupe u doslovnom smislu te reči? Kada imate novac, vreme i volju, i odlučni ste da nešto pribavite, logično je da ćete na kraju zadovoljiti potrebe svog domaćinstva; ipak, dobro je poznato da je za služavke i domaćice svih staleža gotovo pitanje časti da nemaju baš ono što im je svakodnevno potrebno. „Do četvrtka će nam nestati štirka“, izgovaraju one kao kobno predskazanje, i do četvrtka im zaista nestane štirka. Predvidele su u minut do kada će zalihe isegnuti, a ako se desi da se toga dana radnje ranije zatvaraju, njihov je trijumf potpun. Prodavnica u kojoj se prodaje štirak može biti na samo nekoliko koraka, ženska će pamet odbaciti taj očigledni izvor snabdevanja onim što nestaje. „U toj radnji ne kupujemo“, kažu one, čime su je smestile van domašaja ljudskih bića. Treba napomenuti da, kao što ovčarski pas retko dodijava stadima u svojoj blizini, tako i žene najređe obilaze najbliže prodavnice. Što je prodavnica opskrbljena po-

trebno robom na većoj udaljenosti, to one upornije tvrde da će im iste nestati. Nojeva barka samo što nije digla sidro, kad je neki ženski glas sigurno likujući prijavio da nedostaje hrane za ptice. Pre neki dan dve prijateljice mi poveriše da ih je prijatelj posetio baš uoči ručka, a da one nisu mogle da ga pozovu da im se pridruži jer, kako mi rekoše (s pravom ponosne), „nisu imale ništa za posluženje.“ Primetio sam da žive u ulici načičkanoj prodavnicama u kojima su se mogle snabdeti, te da bi bilo lako pripremiti pristojan ručak za manje od pet minuta. „Tako nešto“, rekoše one ponosno, „ne bi nam palo na pamet“, i ja sam se osećao kao da sam predložio nešto bezmalo nepristojno.

Ali sposobnost žene da nešto kupi najslabija je kada su u pitanju njene literarne potrebe. Kada napišete knjigu koja postigne i najmanji uspeh, sigurno ćete dobiti pismo od dame, koju jedva da poznajete, u kome će vas pitati „kako se knjiga može nabaviti.“ Ona zna kako se knjiga zove, zna ko je autor a ko izdavač, ali za nju je još uvek prava misterija kako da do nje dođe. Vi joj odgovorite da će se gvožđaru ili trgovcu kukuruzom bezuspešno obraćati, i predložite joj, kao nešto sa najviše izgleda za uspeh, da pokuša kod knjižara. Posle nekoliko dana ona ponovo piše. „Sve je u redu, pozajmila sam je od vaše tetke.“ Ovde, naravno, imamo primer Nadnabavljača, a to je neko ko je pro našao Drugačije Rešenje, međutim, žene nisu u stanju da obave kupovinu čak i kada su im onemogućeni ovi posredni načini da dođu do onog što žele. Jedna dama koja živi u Vest Endu pričala mi je pre neki dan kako se zanima za bele škotske terijere, i kako želi da sazna više o toj rasi. Kada sam posle nekoliko dana naišao na iscrpan članak o toj temi u poslednjem broju jednog

od naših najpoznatijih nedeljnika, napisao sam joj to u pismu, i naveo datum kada je izašao. „Nikako ne mogu da nabavim taj broj“, javila mi je telefonom. I zaista nije mogla. Ona živi u gradu u kojem ima na hiljade prodavaca novina i časopisa, i sigurno je svakoga dana, kada ide u kupovinu, nailazila na takve prodavnice, ali što se nje tiče, članak o belim škotskim terijerima mogao je biti u misalu koji se čuva u budističkom hramu na Istočnom Tibetu.

Ta odvratna neposrednost kod muškaraca koji kupuju, u ženama koje ih posmatraju izaziva ratoborni prezir. Mačka koja se letnji dan do podne poigrava sa mišem, da bi ga na kraju pustila, bez sumnje oseća isti prezir prema terijeru koji za tren oka liši života bednog pacova. Upravo sam završavao kupovinu sa kratkog spiska pre neki dan, kada me je srela jedna poznanica koju ćemo, izbegavajući da joj pomenemo pravo ime kojim su je roditelji nazvali pre trideset godina, zvati Agata.

„Nećeš valja *ovde* da kupiš upijač za mastilo?“ prošapta ona uzrujano, i bila je iskreno zabrinuta te sam ustuknuo.

„Povešću te u Vinks i Pinks“, reče ona čim smo izašli iz prodavnice, „tamo imaju divne nijanse upijača – u boji bisera, žućkaste, smeđkaste i one sa teksturom.“

„Ali meni treba običan upijač“, rekoh.

„Nema veze, poznaju me u Vinks i Pinks“, reče ona nesuvislo.

Agata je očito mislila da se upijač prodaje u malim količinama, samo odabranim osobama od poverenja, koje ga neće zloupotrebiti. Posle kraće šetnje njoj se učini da je važnije da popije čaj nego da ja kupim upijač.

„Za šta ti treba upijač?“ upita iznenada. Ja sam joj strpljivo objasnio.

„Koristim ga za upijanje mastila na rukopisu da ga ne zamrljam. Izmislili su ga verovatno Kinezi, u II veku pre nove ere, mada nisam sasvim siguran. Pored toga, od njega se može napraviti loptica za mače, da se s njim igra.“

„Ali ti nemaš mače“, reče Agata sa ženskom upornošću da se uvek kaže cela istina.

„Uvek mogu naći neko na ulici“, beše moj odgovor.

Bilo kako bilo, upijač nisam kupio.

(1910)

REDŽINALD U RUSIJI

Redžinald je sedeo u jednom uglu princezinog salona i pokušavao da nađe neko opravdanje za ovakav izbor nameštaja, čija je prvobitna namera bila podražavanje stila Luja XV, ali je na kraju sve ipak više ličilo na Vilhelma II.

Princezu je okarakterisao kao ženu posebnog tipa, koja izgleda kao da veoma često hrani živinu po kiši.

Zvala se Olga; imala je psa koji je ličio na foksterijera, i ubeđenja za koje je mislila da su u duhu socijalizma. Nisu sve ruske princeze nosile ime Olga, Redžinald je poznavao neke po imenu Vera, ali bilo je od suštinske važnosti da imaju foksterijera i socijalistička ubeđenja.

„Grofica Lomšin ima buldoga“, reče princeza iznenada. „Šta je u Engleskoj trenutno šik, imati buldoga ili foksterijera?“

Redžinald je u glavi premotao koje rase pasa su bile u modi u zadnjih deset godina i na kraju nije dao nikakav konkretan odgovor.

„Smatrate li da je lepa, ta gofica Lomšin?“ pitala je princeza.

Redžinald je smatrao da se po grofičinom bledom licu dalo zaključiti to da je na posebnom režimu ishra-

ne, koji podrazumeva samo kolačiće od badema koji se jedu uz bleđi šeri. To beše i njegov odgovor na pitanje.

„Ma to nije moguće“, reče princeza samouvereno. „Videla sam je da jede riblju čorbu, na večeri kod Donona.“

Princeza je uvek bila na strani svojih prijateljica, čak i kad je njihov ten zaista loš. Samilost je kod nje počivala, kao i kod tolikih pripadnica ženskog roda, na jednostavnim oblicima i nije napredovala dalje.

Redžinald je ostavio po strani svoju teoriju o kolačićima i šeriju, i počeo zainteresovano da je ispituje o minijaturama u vitrini.

„Zanima vas ova figurica?“ reče princeza; „to je nekadašnja princeza Lorikof. Živela je u ulici Milionaja, nedaleko od Zimskog dvorca, i bila jedna od dvorskih dama starog kova u Rusiji. Ne može se za nju nikako reći da je videla sveta, međutim ponašala se nadmeno. Kada je umrla i Milionaju zamenila Rajem, kažu da se obratila Svetom Petru na formalnom francuskom, odvajajući reč po reč: „*Je suis la Princesse Lor-i-koff. Il me donne grand plaisir a faire votre connaissance. Je vous en prie me presenter au Bon Dieu?*“¹ Kad ju je Sveti Petar predstavio kako je tražila, ona se ovako obrati dragom Gospodu: „*Je suis la Princesse Lor-i-koff. Il me donne grand plaisir a faire votre connaissance. On a souvent parle de vous a l'église de la rue Million.*“²

„Samo stariji ljudi i pripadnici sveštenstva priznatih crkava umeju da budu tako dražesno neuljudni“,

¹ „Ja sam princeza Lor-i-kof. Izuzetna mi je čast što sam vas upoznala. Da li biste me predstavili Gospodu Bogu?“

² „Ja sam princeza Lor-i-kof. Izuzetna mi je čast što sam vas upoznala. O vama se veoma često govori u crkvi u ulici Milionaja.“

primeti Redžinald, „što me podseti na jedan događaj kome sam prisustvovao u Anglikanskoj crkvi u jednoj prestonici kojoj neću otkriti ime. Mlađi kapelan je u svojoj propovedi molio za pomoć unesrećenim ovima i onima, kada je skoro na samom kraju veoma rečite propovedi izgovorio: 'Suze onih koji trpe bol nisu ništa drugo do čisti dijamanti.' Drugi mlađi kapelan koji je dremuckao iz zavisti prema svom kolegi, naglo se probudi i upita: 'Šta kažeš, drugar, da igram na karo kralja?'¹ Nije mnogo popravilo stvar kad stariji kapelan sanjivo reče, kako se jasno i glasno moglo čuti: '*Stavi duplo.*' Svi pogledi bili su uprti u propovednika od koga se očekivalo da utrostruči iznos, ali on se zadovoljio da iz situacije, takve kakva je, izvuče najbolje za sebe.“

„Vi Englezi ste baš neozbiljni“, reče princeza. „U Rusiji imamo previše briga da bismo bili tako bezbrižni.“

Redžinald je osetio blagu jezu, kao italijanski hrt predosećajući zimu koja mu ne prija, pa je vratio razgovor na neizbežnu političku diskusiju.

„Ništa od onoga što se o nama priča u Engleskoj nije istina“, princezin komentar je u samom početku obećavao.

„U školi me nisu mogli naterati da učim o Rusiji“, reče Redžinald. „Bio sam ubeđen da su neka od ruskih geografskih imena zapravo pogrešna.“

„Sve se radi pogrešno u našem sistemu vladavine“, nastavi princeza tiho. „Birokrate samo misle kako da napune svoje džepove, a narod iskorišćavaju i pljačkaju na svakom koraku, ništa se ne radi kako treba.“

„Kod nas“, reče Redžinald, „ministre okarakterišu kao neopisivo pokvarene i nesposobne tek nakon što provedu četiri godine na vlasti.“

¹ Kralj karo u pokeru se zove i *King of Diamonds*.

Umeće kratke priče –
Hektor Hju Munro – Saki

Neobično i upečatljivo ime *Saki* književni je pseudonim Hektora Hjua Munroa (Hector Hugh Munro), britanskog majstora kratke priče i satiričara.

Saki je rođen 18. decembra 1870. u Akjabu, u Britanskoj Burmi, danas Sitve u Mjanmaru. Nakon obrazovanja u gimnazijama u Eksmautu i Bedfordu, vratio se u Burmu 1893, gde je službovao u Kraljevskoj burmanskoj policiji, kao i njegov otac. Godinu dana kasnije ponovo dolazi u Englesku i priređuje veliko zadovoljstvo čitaocima *Vestminsterske gazete* svojim kratkim crticama iz političkog života u stilu Luisa Kerola. Ove crtice potpisao je pomenutim pseudonimom Saki, što je ime vinotoče u *Rubaijama* Omara Hajama. Nešto docnije ove će tekstove objaviti u zbirci *Alisa u Vestminsteru* (*The Westminster Alice*). Od 1902 do 1908. boravi u Evropi, na Balkanu, u Rusiji i Parizu, kao dopisnik *Morning posta*. Pored ostalih novinarskih zadataka i reporterskih poslova, Saki je pisao i o tragičnim događajima u Beogradu – surovoj egzekuciji kraljevskog para, Aleksandra i Drage Obrenović.

Nakon što je objavio svoju jedinu „ozbiljnu“ monografiju – *Uspon Ruskog carstva* (*The Rise of the Russian Empire*, 1900), pod velikim uticajem Gibonovog gran-

dioznog dela, ali neuspešnu, definitivno se opredelio za format kratke priče u kojem će postići svoju reputaciju koja traje do danas, u zbirkama *Redžinald* (*Reginald*, 1904), *Redžinald u Rusiji* (*Reginald in Russia*, 1910), *Klovisove hronike* (*Chronicles of Clovis*, 1911), te *Zveri i nadzveri* (*Beasts and Superbeasts*, 1914). Pored toga, napisao je nekoliko pozorišnih komada i romane – *Nemogući Basington* (*The Unbearable Basington*, 1912) i *Kada je Vilijam došao* (*When William came*, 1913).

Vihor Prvog svetskog rata odneo je i njegov život; iako previše star za regrutaciju služio je u Kraljevskom streljačkom odred; poginuo je na bojnopolju od nemačkog snajpera, 13. novembra 1916, na frontu u Francuskoj; ne zna se gde mu je grob.

Priče u ovom izboru najčešće se nalaze u antologijama Sakijevog dela, ili kratkih priča uopšte. Stilski posmatrano, nedostatak konvencionalnog zapleta više je nego dovoljno nadomešten bogatstvom njegove mašte i majstorstvom upotrebe neočekivane fraze. Narativni sadržaj u pričama u oštrom je kontrastu spram brojnih konvencija i hipokrizije Edvardijanske Engleske; blazirana gospoda, umišljene prazne persone te osobe zaglibljene u društvene konvencije ne nalaze se u milosti Sakijevog pera. Sve njegove simpatije pripadaju deci i životinjama, a skoro taktilno razočaranje svetom odraslih provejava kroz sve njegove priče. Svakako je ovakav stav uzrokovan i ličnim iskustvom odrastanja u rigidnim uslovima engleskih obrazovnih ustanova, ali u i samoj porodici. Budući da je rano ostao bez majke, nesrećnim slučajem, Saki je odrastao u teskobnom društvu bake i tetke, emblematičnih figura koje ne otelotvoruju blagost i nežnost nego rigidnost i stegu. Svoju homoseksualnost skrivao je čitavog života, pošto je u ovo doba u Engleskoj još uvek smatrana krivičnim delom.

Razumljivo je da ovaj društveni okvir nije dovoljan za dobru priču. Saki je majstor atmosfere, onog neodredivog osećaja na ivici jeze. Jezički virtuozan, pregnantan, sažet i raspričan u isti mah, veliki ljubitelj kerolovskih igara reči-ma. Likovi, poput malog, bolešljivog, Konradina iz, slobodno se može kazati, kultne priče „Sredni Vaštar“, ili brbljivog mačka Tobermorija, zauvek ostaju u živom sećanju i često im se vraćamo; u „Otvorenom francuskom prozoru“ skoro da možemo videti lovce kako se vraćaju kući u sumrak, u maestralnoj završnici priče; sa Rodom Elam popićemo, ipak, čaj u nepromenljivom popodnevnom ritualu, a Luitpold Volkenštajn ljutito će zatvoriti svoje novine, nezadovoljan situacijom na Balkanu.¹

Sakijev imaginarijum bogat je i raznovrstan, brutalan ponekad, zajedljiv i ciničan, ali i prožet izvesnom toplom blagonaklonošću svojstvenom osobama koje su rano dostigle mudrost. Na njegovo pisanje uticali su Oskar Vajld, Luis Kerol i Radjard Kipling, a sam je uticao na A. A. Milna i Noela Kauarda.

D. A.

¹ Saki je od onih engleskih autora koji uvršćuju Balkan u svoje narativne okvire, čemu je u ovom izboru posvećena pažnja.

SADRŽAJ

Kako žene kupuju	7
Redžinald u Rusiji	11
Izgubljeni sandžak	16
Mladoturska katastrofa u dve scene	23
Sredni Vaštar	26
Uskršnje jaje	32
Tobermori	37
Otvoreni francuski prozor	47
Pripovedač	52
Slepa mrlja	59
Klovis o roditeljskoj odgovornosti	65
Laura	69
Omlet na vizantijski način	75
Čaj	81
Mirovne igračke	86
Purpur balkanskih kraljeva	94
Dejan Acović: <i>Umeće kratke priče – Hektor Hju Munro – Saki</i>	97